

Stančić i dr. Igor Gostl. Sve to olakšava korisniku, napose manje upućenom, snalaženje u množini opisa i podataka. Arhivska građa donesena je kao prilog u dodatku knjige (str. 479–509). Zatim, poradi boljeg snalaženja i iskoristivosti teksta, knjizi je pridodano kazalo imena (rad Andreje Gostl, str. 511–520), dok je vjernomu i slikovitomu predočavanju Neustaedterovih uspomena pomogla uistinu bogata i vrijedna, hrvatskomu čitateljstvu do sada uglavnom nepoznata i neobjavljivana, ilustrativna građa prema izboru i s komentarima priređivača (str. 521–615). Stručni konzultanti na izdanju bili su dr. Stjepan Antoljak i dr. Nikša Stančić, a savjetnik za arhivsku građu dr. Josip Kolanović. Zasluge pripadaju i recenzentu, dr. Trpimiru Macanu, te Rudolfu Španjolu i Mariji Kušević, na grafičkoj i likovnoj opremi knjige, te na poslijetku izdavaču, zagrebačkoj »Školskoj knjizi«. Za znanstveno i kulturno područje objavljivanje Neustaedterovih uspomena bez sumnje predstavlja veliku dobit. Valja se nadati što skorijemu objavljivanju i drugoga sveska Neustaedterovih zapisa.

VLADIMIR GEIGER

U SUSRET MODERNOJ HRVATSKOJ LEKSIKOLOGIJI I LEKSIKOGRAFIJI

0.0. Dvobroj časopisa *Filologija*, 22–23, u izdanju Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, objavljen je u Zagrebu 1994. godine kao zbir referata sa znanstvenoga skupa *Teorija i praksa izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika*, koji je održan u Zagrebu 18. i 19. studenoga 1993. u organizaciji Odbora za leksikologiju već navedenoga Akademijina Razreda.

0.1. Uz tiskane uvodne govore akademikâ Rudolfa Filipovića (*Pozdrav predsjednika organizacijskoga odbora*), Milana Mogušu (*Riječ glavnoga tajnika HAZU*) i Božidara Finke (*Riječ tajnika Razreda za filološke znanosti HAZU*) publikacija sadrži jedan pregledni i četrdeset i šest izvornih znanstvenih radova uglavnom jezikoslovaca iz Hrvatske, ali i četiriju inozemnih gostiju.

1. U uvodnome izlaganju pod naslovom *Kako hrvatski leksikografi gledaju na probleme izradbe hrvatskih jednojezičnih rječnika* akademik Rudolf Filipović dao je pregled aktivnosti hrvatskih leksikografa u posljednjih desetak godina, potom je prikazao kako se ta leksikografska aktivnost odrazila u njihovim referatima na znanstvenim skupovima o leksikografiji i leksikologiji od 1980. godine. Istaknuo je da su na prvim četirima skupovima, održanima 1980. u Beogradu, 1983. u Novome Sadu, 1986. u Sarajevu, i 1989. u Zagrebu, hrvatski leksikografi većinom rješavali opća leksikografska pitanja. Četvrti znanstveni skup pod nazivom *Rječnik i društvo*, održan u Zagrebu 1989. godine, pokazao je napredak u smislu postavljanja konkretnih pitanja vezanih za poboljšanje izradbe jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika, u prvome redu bio je to referat B. Tafre *Od Rječnika JAZU do njegovih Dopuna – podudarnosti i razlike u leksikografskoj teoriji i praksi*. Na skupu koji su u travnju 1992. organizirali Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Novi Liber i Školska knjiga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pod naslovom *Okrugli stol* raspravljalo je dvadesetak istaknutih lingvista i leksikografa u četverosatnoj diskusiji o pitanjima direktno vezanima uz izradbu jednojezičnih hrvatskih rječnika jer je središnja tema bila *Otvorena pitanja oko pristupanja izradi jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika*, a zadatak da se »stručno rasprave koncepcije i stečena iskustva radi daljnijega unapređivanja hrvatske leksikografije«. Akademijin skup *Teorija i praksa izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika* organiziran je sa jasnim

ciljem da izoštri spoznaje i prijedloge izrečene na *Okruglom stolu* u travnju 1992. te da novim temama proširi pristup hrvatskim leksikografima u izradbi jednojezičnoga rječnika.

1.1. Organizator skupa podijelio je rad u sedam sekcija, i to: 1. Tipovi jednojezičnih rječnika; 2. Leksikografski postupci; 3. Variranje u jeziku; 4. Leksikologija i leksikografija; 5. Leksikografija i gramatika; 6. Leksikografski metajezik; 7. Leksikografska metodologija. Međutim, pojedini referati, sada izvorni znanstveni članci, odudaraju od zadane sheme. Pravi je primjer za ovu tvrdnju članak akademika Dalibora Brozovića, koji je organizator skupa smjestio u sekciju *Tipovi jednojezičnih rječnika* te ga u istoj skupini i tiskao.

Prema našem sudu, navedeno izlaganje ističe jedno od načelnih problema u pristupu izradbe hrvatskoga jednojezičnoga rječnika, konkretno propituje jedno opće mjesto leksikologije (kao i leksikografije) o normativnosti jednojezičnoga rječnika standardnoga hrvatskoga jezika i, drugo, otvara problem regionalnih utjecaja na jezični standard, pa je po svojoj naravi uvodno.

2. O odnosu leksikologije i leksikografije kao primarno teoretskome problemu te pokušaju razgraničenja tih dviju disciplina piše Maja Bratanić u članku *Leksikologija i leksikografija*. Leksikologija se često previše uopćeno pojednostavljeno shvaća kao teorijska disciplina komplementarna praktičnome leksikografskome radu, odnosno kao okvir kojim su zahvaćena sva ona lingvistička područja i znanja potrebna kao podloga izradi rječnika. Autorica izvješćuje o onim školama koje leksikologiju smatraju samosvojom teorijom leksika suprotstavljenju leksikografskoj metodologiji s jedne strane, i ostalim lingvističkim disciplinama s druge. S tim je u vezi i donedavno neprecizna definicija pojma leksikologija u stručnim priručnicima. Kao zaključak izneseno je da leksikologija danas u teorijskom smislu podrazumijeva lingvističku disciplinu koja ima vlastite ciljeve i metode znanstvenoga istraživanja, a osnovni joj je zadatak proučavanje i sustavni opis leksičkoga blaga s obzirom na njegove izvore, razvoj, značenje i upotrebu (pri čemu se obično pravi distinkcija između opće leksikologije i posebnih leksikologija). Pored proučavanja pojedinačnih leksema, s njihove formalne i sadržajne strane, područje leksikologije u širem smislu može obuhvatiti i proučavanja cjelokupne strukture vokabulara, njegova konceptualnog ustrojstva, odnosa unutarjezičnoga i izvanjezičnoga itd. Autorica ističe da time leksikologija velikim dijelom ulazi u ono što danas podrazumijevamo područjem semantike, uključujući tu i pragmatiku, tvorbe riječi, morfologije, sintakse, etimologije, jezičnoga posuđivanja, lingvistike jezičnih dodira, kognitivnih studija itd. To što status leksikologije kao samosvojne teorije leksika nije podjednako jasno artikuliran u svim jezikoslovnim tradicijama posljedica je upravo njezine mozaične, na neki način i eklektičke naravi.

Leksikografiju bi, piše Maja Bratanić, bilo pogrešno shvatiti samo kao primijenjenu lingvistiku, pa ni primijenjenu leksikologiju u užem smislu. Tomu u prilog govori i notorna činjenica da je leksikografija starija od leksikologije ili bilo koje lingvističke teorije. Naime, ako leksikografija uzima u obzir rezultate drugih lingvističkih disciplina – na primjer semantike – ona ne postaje primijenjenom semantikom. Leksikografija, baš kao i leksikologija, mora uzimati u obzir rezultate drugih znanstvenih disciplina. Pritom područja preklapanja leksikografije i leksikologije s drugim lingvističkim disciplinama također nisu nužno podudarna. Leksikografija, primjerice, barata podacima koje joj podastiru različita lingvistička područja kao što su fonetika i fonologija koja nemaju mnogo zajedničkoga s leksikologijom.

Milena Žic-Fuchs piše u članku *Semantičke i leksikografske definicije* o tome da se krajem osamdesetih godina sve više ističe potreba zbližavanja semantike i leksikografije jer je, kako upozoravaju neki teoretičari, velik dio leksikografske djelatnosti u »teorijskome vakuumu«. U okviru novih strujanja u lingvistici, poglavito u kognitivnoj semantici, otvara se prostor za osnovno istraživanje leksika koji bi barem dijelom mogao premostiti prazninu između semantičke teorije i leksikografske djelatnosti. Nadalje, autorica raspravlja o načelima na temelju kojih su radene kognitivno-semantičke definicije, s posebnim osvrtom na ključni pojam prototipa i njegove važnosti za one elemente znanja o svijetu koji bi trebali biti okosnicom leksikografskih definicija.

Na temelju nekih leksikografskih definicija iz suvremene engleske leksikografije predložene su moguće definicije nekim leksemima – *egzotičan*, *uočljiv*, *saveznik*, *snalažljiv* – odnosno natuknicama, definicije kojih u dosadašnjim leksikografskim hrvatskim djelima ne zadovoljava.

Anja Nikolić-Hoyt u svojem izlaganju *Kulturne i povijesne komponente značenja riječi* pokazuje na konkretnome primjeru riječi *sablast* i *sablazan* da je u rječnički opis potrebno uključiti (naravno, kad god je to moguće) kulturne i povijesne, dakle izvanjezično determinirane komponente značenja leksičkih jedinica. Takvo razmišljanje nesumnjivo je izniklo na zasada onih lingvističkih koncepcija koje vode računa o preklapanju rječnika i enciklopedije, odnosno ocjenjuju da je u rječničkoj definiciji značajni udio izvanjezičnih informacija.

U članku *O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija* Maslina Ljubičić upoređuje hrvatske zoonime s onima iz drugih jezika, te otkriva složenost konotativnih značenja. Ističe da zbog iznimne ekspresivnosti imena životinja predstavljaju neiscrpan izvor novih upotreba u govoru, od kojih poneke ulaze u jezik. Tada ih valja uvrstiti u opći rječnik, kao i frazeme u kojima su fiksirana brojna konotativna značenja zoonima.

Kao temu svog izlaganja *Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji* Diana Stolac izabrala je jedan konkretan problem: semantičku raščlambu naziva za boje u frazemima i izvan njih kako u suvremenim jezičnim priručnicima tako i u građi iz starije hrvatske leksikografije. Posebno se pritom analiziraju sintagme u kojima se uspostavlja odnos *crno* : *bijelo*, gdje oznake boja ne odgovaraju denotativnim značenjima riječi *crno*, odnosno *bijelo* (tip: *bijelo vino* : *crno vino*).

3.1. Niz izlaganja na skupu, kao i potom tiskanih referata, bavi se odnosom rječnika i gramatike. Objedinjeni su u sekciji leksikografija i gramatika. U prvome redu ovdje je referat Radoslava Katičića *Leksikografija i gramatika*, koji u navedenome odnosu vidi antičko načelo anomalije i analogije. Odnosno, da bi se vladalo jezikom, trebaju rječnik i gramatika. Rječnik je popis u kojem se nabraja sve što se javlja kao različito i o čem valja voditi računa pojedinačno. Gramatika je takav sustav propisa koji se primjenjuje na razrede jedinica nabrojanih u popisu. Svaki valjan leksikografski rad treba voditi računa o toj komplementarnosti. Naime, rječnik nije smisljena cjelina, a gramatika to jest. Cjelovitost je rječnika stoga samo u njegovoj potpunosti, upravo u njezinu stupnju, jer bi taj uvijek mogao biti i viši. Jasno je da rječnik i gramatiku treba promatrati u odnosu jednoga prema drugomu, da jedno, ako je valjano zasnovano, treba upućivati na drugo. Tek zajedno nam, kaže autor, u takvoj usklađenosti, mogu dati ono što trebamo od njih. To na prvome mjestu znači da u rječniku moraju biti obilježene sve pojedinačne natuknice na koje se odnosi koje gramatičko pravilo. A pri formulaciji pravila u gramatici treba da bude valjano određen razred rječničkih natuknica na koje se ono primjenjuje. Na tome je zasnovano sve ovladavanje jezikom. Radoslav Katičić upozorava da treba planirati izradu rječnika bilo jednojezičnih bilo dvojezičnih ili višejezičnih, što znači prikupljanje podataka i tehniku njihova prikazivanja, pripremajući pritom njegov priključak na gramatiku. Pišući gramatiku valja misliti na rječnik i često posezati za njim. Teško je čvrsto odrediti gdje prestaju podaci što se svrhovito mogu ostaviti gramatici, a počinju oni koji su potrebni zamišljenu rječniku.

Tekst Maria Brdara *Gramatički modeli u rječnicima – rječnik u gramatičkim modelima* razmatra mjesto rječnika kao teorijskoga konstrukta u više suvremenih lingvističkih modela te razmatra njihovu pogodnost kao osnovicu za koncipiranje rječničkih priručnika raznih namjena. Pritom ukazuje na nužnost pripreme jedinstvenoga leksikogramatičkog opisa kao predradnje za sve ostale priručnike. Autor time zastupa onaj stav da je rječnik takav priručnik koji bi bio gramatika i rječnik u jednom, koji bi ih tretirao kao spojene posude, odgovarao bi modelu u kojem nema razvedenih sastavnica, tj. jednomu holističkomu modelu.

O odnosu gramatike i rječnika piše i Miro Kačić u svojem tekstu *Rječnik i gramatika*, gdje zastupa već istaknutu tezu da su gramatika i rječnik dva komplementarna dijela jezičnoga opisa, koji, međutim, obvezatno sadrže elemente koji se preklapaju. Kačić dalje određuje koji su to

minimalni elementi koji jednosvežačni rječnik hrvatskoga jezika mora sadržavati da bi bio uporabljiv: pristup glagolima s obzirom na relacije, iznošenje vidskih parova i dr.

3. 2. Konkretno probleme gramatičkoga opisa u dosadašnjim hrvatskim rječnicima i ideje za njihovo rješavanje iznose u svojim radovima Lana Hudeček, Adela Ptičar, Vanja Švačko, Marija Znika.

Lana Hudeček u tekstu *Leksikografska obrada nepromjenjivih riječi* pokazuje kako se u hrvatskim jednojezičnicima pristupa problemu obrade riječi koje su stanovite međukategorije između priloga i prijedloga (npr. *do, mimo, blizu, niže, prije, pored, poslije, širom, usprkos, više* itd.) te veznika i priloga, zamjenica i čestica. Uspoređuju se potvrđeni načini obrade upitnih zamjeničkih priloga (*gdje, kad, kako, kamo, kud, odakle, pošto, stoga, zato* itd.) koji mogu imati vezničku relativnu funkciju, čestica koje također funkcioniraju i kao veznici (*neka, samo, istom, još, tek*). Autorica uspoređuje obradu ekvivalenata tih leksema u stranim jednojezičnicima te daje prijedlog za obradu takvih riječi.

Adela Ptičar u članku *Leksikografska relevantnost glagolskih kategorija* usporedila je metodologiju obradbe glagola u nekoliko rječnika te utvrdila da se specifične glagolske kategorije (vid, stanje, prijelaznost, način, vrijeme) ne valoriziraju uvijek jednako, nego variraju od rječnika do rječnika, čak od natuknice do natuknice. Zaključuje da je leksikografsko značenje glagolskih kategorija neistraženo, a to je – prema njezinu sudu – preduvjet da bi se ono moglo usustaviti i unutar svakoga rječnika ujednačiti.

Vanja Švačko raspravlja u radu *Prijedložni izraz kao gramatička i leksikografska jedinica* o statusu prijedloga i prijedložnih izraza kao i leksikografskih jedinica (rječničkih natuknica) u jednojezičnome rječniku. Česti primjeri nedosljednosti opisa takvih »visokogramatikaliziranih« riječi ukazuju, prema autoričinu sudu, na nekomplementarnost između gramatike i leksikografije.

Pišući o *Gramatičkim podacima u jednojezičnom rječniku* Marija Znika pokazuje povezanost gramatike i leksikografije na primjerima starijih i suvremenih hrvatskih gramatika i rječnika. Posebnu pozornost posvećuje obradi imenica s defektom u broju, te ukazuje na potrebu da se napokon i u hrvatsku leksikografsku praksu unesu i neke dodatne odrednice kao što je oznaka (+-brojivo), koja može utjecati na mogućnost izbora između dvaju oblika pridjeva.

4. U sekciji leksikografski metajezik nastupili su Nada Vajs, Boris Pritchard i Valentin Putanec.

Nada Vajs u članku *Leksikografski metajezik* piše o tome da se jezik promatra kao jedan značeći sustav – semiotika, čiji je plan sadržaja i sâm jedna semiotika sa svojim planom izraza i sadržaja. Rječnik se promatra kao jedan metajezični diskurs u kojem je leksikografski metajezik sve ono što se nalazi desno od natuknice: gramatička identifikacija, eventualna etimološka naznaka, numeričko označivanje hijerarhijske podjele značenja, definicija, koja je *par excellence* metajezični znak, moguće naznake o razini jezične uporabe riječi (u vremenu, prostoru, društvu) ili naznake o jezičnoj uporabi s obzirom na normu. Vrijednost jednojezičnoga rječnika ogleda se ponajprije u reprezentativnosti njegova korpusa i kvaliteti njegove metajezične obradbe.

Boris Pritchard u referatu *Jezične osobitosti i leksikografske definicije* uvodno razmatra termin leksikografske definicije, obrađuje osnovna pitanja u vezi s definicijom – posebno definicijski vokabular koji je istražio na primjeru tridesetak leksičkih jedinica u engleskim i američkim rječnicima te kontrastirao s istim vokabularom u hrvatskim jednojezičnim rječnicima. Na korpusu definicijskih tekstova utvrdio je čestotne odnose i leksički kontekst najčešćih riječi u definicijskom vokabularu. U zaključku svojega referata upozorio je da je preduvjet izradi bilo kojega rječnika hrvatskoga jezika prethodna izrada hrvatskoga nacionalnog korpusa (HNK) koji bi, uz već postojeće bogate korpusne iz književnih djela (Akademijin rječnik, Rječnik MH), morao

uključivati djela suvremenih hrvatskih pisaca, publicistiku, tisak, jezik TV i radijskoga medija, govorni jezik, reprezentativni izbor tekstova iz strukovnih jezika itd.

Valentin Putanec u svojem je članku *Sigliranje identičnih definicijskih formula u jednojezičnoj leksikografiji* podsjetio da od početka pismenosti pisar-pisac stavlja na mjesto riječi koje često dolaze znak za čitavu riječ, tzv. *siglu*. Sigliranje je obična pojava i u leksikografiji, gdje se javlja mnoštvo raznih kratica. Autor govori o mogućnosti da se i u samoj definiciji segmenti koji često dolaze zamijene figurama koje bi označivale čitav taj segment teksta definicije.

5. U sekciji variranje u jeziku pročitali su referate Stjepan Babić, Vladimir Anić, Snježana Hozjan, Dora Maček, Vesna Muhić-Dimanovski, Lelija Sočanac i Ivan Zoričić.

U referatu *Jezična raslojenost* Stjepan Babić podsjeća na u novije vrijeme prihvaćenu spoznaju da književni jezik nije jedinstven, nego je raslojen na više slojeva, od kojih su osnovna dva: *općeknjiževni jezik* i *jezik struka*. Potom kaže kako se smatra da bi općim književnim jezikom trebao vladati svaki obrazovani pojedinac, a područjem pojedine struke u onoj mjeri koliko se stječe općom naobrazbom u osnovnoj i srednjoj školi, koliko pojedine struke ulaze u svakidašnji život. Leksikograf ima velikih teškoća da odijeli općeknjiževne riječi od uskostručnih.

Ali općeknjiževni jezik zapravo je određeni stupanj apstrakcije jer teško da ima sloja u kojem se on ostvaruje u čistome obliku pa je i općeknjiževni jezik teško odrediti već kad pomislimo na književnoumjetničke i publicističke tekstove.

Raslojenost jezika dolazi do izraza i u rječnicima i zato se u njima nalaze različite odrednice. U jednome prethodnom radu autor ih je razvrstao u pet vrsta: *gramatičke, etimološke, značenjske, područne* i *stilske*. Nakon napomene da je 82 područne odrednice predvidio u pripremama za *Hrvatski rječnik*, Babić spominje i stilske odrednice koje daju podatke o stilskim vrijednostima pojedinih riječi, a koje dijeli na pet skupina: *ekspresivne, slojne, dijalektalne i teritorijalne, vremensko-čestotne i normativne*. U ekspresivne ubraja: *barbarizam, eufemizam, hipokoristik, ironično, pejorativno, svečano, šaljivo, vulgarno*; slojne su: *dječji, đački, pjesnički, razgovorno, šatrovački*; dijalektalne i teritorijalne su: *čakavski, kajkavski, štokavski, dijalekatno, lokalno, pokrajinski, zapadni krajevi, istočni krajevi, jugozapadni krajevi*; vremensko-čestotne su: *arhaično, zastarjelo, neologizam, rijetko, rjeđe, obično, običnije, neodomaćeno*; normativne su: *prevedenica (kalk), kovanica, neknjiževno, neobično, nepravilno, pogriješno, specijalno*. Umješnost je leksikografa primijeniti odrednicu na konkretnu riječ.

Vladimir Anić u tekstu *Formule za tabuiranje u hrvatskom jeziku* razmatra formule za neizricanje po temama: a. *bolest*, b. *smrt*, c. *seksualnost i estetika prirodnih funkcija*. Strukturira ih kao leksičko sredstvo, gramatički dovršen frazem, gramatički nedovršen idiom, jezično sredstvo izraženo slikom ili predodžbom. U zaključku autor kaže da je postupak svjesnoga tabuiranja ustvari postupak odvrćanja lica od sadržaja, ali i od užasavajućega metaforičkog formativa (*rak*). Odustajanje od obavijesnosti može se interpretirati kao sporazum ili ugovor svih sa svakim o najmanje uznemirujućem suočavanju s prirodnim činjenicama (funkcijama) i neizbježnostima. Kad se ovako oduzmu jeziku (leksiku) mogućnosti da izravno imenuje – zaključuje V. Anić – onda kuća čas i da se onaj koji radi na rječničkom materijalu zapita o granicama svojih mogućnosti kao leksikografa i da ih potraži na planu frazeologije kao manje ovisne o značenju.

Snježana Hozjan iznijela je u svojem radu *Čakavizmi u suvremenoj leksikografiji* rezultate istraživanja frekvencije, izbora i obrade čakavskih dijalektalizama u nekim rječnicima hrvatskoga književnog jezika. Čakavizmi uneseni u rječnike u velikom su postotku upravo romanizmi. Pretpostavlja se da sama prisutnost pojedinoga dijalektnog leksema na stranicama općega rječnika hrvatskoga jezika znači da je on u određenoj mjeri potvrdio svoju semantičku vrijednost kroz opći govorni jezik, opću govornu uporabu. Problem odabira riječi koje zadovoljavaju taj kriterij vrlo je kompleksan, premda se na prvi pogled može činiti manje značajnim od problema književnojezične verifikacije tih istih leksema od strane rječnika. To pokazuje i praksa: različiti rječnici unose u svoj

korpus različite čakavizme. Standardni jezik poseže u dijalektni leksički inventar i tada kada koje značenje treba preciznije odrediti, a u dijalektu je ono leksički jasnije. Tu je, zapravo, riječ o tzv. stilskoj obojenosti kojega pojma. Autorica dotiče i problem kriterija za uspostavu oblika natuknice i kaže da se time otvara pitanje glasovne, prozodijske i oblične prilagodbe čakavizama standardu, što je, pak, u uskoj vezi s problemom uspješnoga odabira arhileksema iz sveukupnosti dijalektnih varijeteta.

O regionalizmima piše Dora Maček u članku *Regionalizmi i korisnik rječnika*. Na osnovi jedinoga jednosveščanog rječnika hrvatskoga jezika (Anić, 1991.) autorica promatra natuknice koje su označene kao regionalne, tj. imaju koju od oznaka: *dijal.*, *etnol.*, *ikav.*, *lok.*, *reg.* te raspravlja o neujednačenostima i nedostacima definicija varijeteta. Potrebe i izvornoga i stranoga korisnika trebaju voditi leksikografe da daju ujednačenu i iscrpnu obavijest o značenju, raširenosti, podrijetlu i upotrebi regionalnoga vokabulara.

Mjesto posuđenica u jednojezičnim rječnicima razmatra u istoimenom referatu Vesna Muhvić-Dimanovski. Naime, najčešći kriterij podjele cjelokupnoga leksika nekoga jezika jest upravo kriterij podrijetla, koji jezik dijeli u dvije velike skupine: na tzv. naslijeđene riječi s jedne strane te posuđenice i strane riječi s druge. Svaki jednojezični rječnik osim izvornih domaćih riječi sadrži veći ili manji broj riječi stranoga podrijetla. Pitanje koje se nameće jest u kojoj će mjeri takve riječi ući u jednojezični rječnik i po kojim kriterijima. Najčešći kriteriji koji se primjenjuju u leksikografskoj praksi jesu učestalost, te stupanj fonološke i/ili morfološke prilagodbe. Strojnom obradom tekstova omogućen je mnogo brži i potpuniji pristup građi pa je stvaranje korpusa za rječnik danas bitno drugačije od nekadašnjega, u velikoj mjeri subjektivnoga, posla koji je autoru ostavljao mnogo prostora za osobne procjene o tome što treba ući u rječnik a što ne.

Lelija Sočanac piše *O nekim anglicizmima i pseudoanglicizmima u rječnicima hrvatskoga književnog jezika* razmatrajući problematiku uvrštavanja anglicizama u jednojezične rječnike s obzirom na samu definiciju anglicizama, s obzirom na pitanje jezika-posrednika, pseudoanglicizama, izvedenica, složenica itd. Autorica dijeli anglicizme u nekoliko skupina: prvoj bi pripadale riječi anglosaksonskoga podrijetla koje se odmah prepoznaju kao anglicizmi, u drugu skupinu pripadaju one engleske riječi koje su romanskoga podrijetla, dok treću skupinu čine brojni neologizmi, skovani od latinskih i grčkih elemenata, koji su česti u različitim stručnim terminologijama. Pri obradi posuđenica u jednojezičnim se rječnicima javlja i problem jezika posrednika. Anglicizmima se često smatraju i različiti egzotizmi preuzeti iz izvaneuropskih jezika koji su u europske jezike ušli engleskim posredništvom. Vrlo je proširena sklonost govornika hrvatskoga jezika da koriste posuđenice bez pokušaja traženja domaće zamjene, a još je češći i nedostatak svijesti o tome da takva zamjena već postoji. Autorica zaključuje da je zadatak leksikografa, odnosno sastavljača jednojezičnih rječnika, ponuditi i posuđenice i domaće zamjene, što bi korisniku pružilo potpunu informaciju, ostavljajući mu pritom mogućnost slobodnoga izbora.

Ivan Zoričić u članku *Izvori naglasnih kolebanja u novijim rječnicima hrvatskoga jezika* opisuje dva temeljna izvorišta naglasnih nepodudarnosti u novijoj rječničkoj literaturi. Jedno se očituje u raskoraku između zapisane norme i naglasne prakse, a drugo se opaža na onim područjima na kojima naglasna norma danas još nije posve ustaljena pa se javljaju dvostrukosti (katkad i trostrukosti), kako je primjerice u dijelu pridjevnih složenica. Autorov je stav da iscrpan opis stanja hrvatskoga naglasnoga sustava sa svim potankostima na svim četirima naglasnim razinama (prihvatljivije, dublete, stilska rezerva, neprihvatljivo) treba očekivati i tražiti u prvome redu u jednom akcentološkom rječniku ili u specijalnom prozodijskom priručniku.

6. Niz referenata posvetilo je svoja izlaganja, kasnije članke, potrebi izrade specifičnih tipova jednojezičnih rječnika. Maja Cvitaš izložila je u svojem referatu *Problemi pravopisnoga rječnika* da se pravopisni rječnik može vidjeti kao skup pravopisno signifikantnih riječi te da je takav rječnik dio svega jezičnoga sustava. Korištenje elektronskih medija potiče raspravu o normiranu

modelu rječničkih podataka. Jedan hipotetički podatkovni model testirala je autorica na Babić – Finka – Moguševu pravopisnome rječniku.

Ljiljana Kolenić proučila je frazeologiju hrvatskih pisaca u Slavoniji 18. st. u svojem članku *Izradba frazeoloških rječnika djela slavonskih pisaca 18. stoljeća*. Najveći broj tih frazema, tvrdi autorica, i danas je u uporabi u hrvatskome književnom ili razgovornome jeziku. Neki pisci rabe više razgovorne frazeme a neki knjiške. Proučavanje frazeologije slavonskih pisaca 18. st. pokazuje da su ti književnici u velikome dijelu nasljedovali frazeologiju iz ranijih razdoblja hrvatske književnosti, osobito frazeologiju dubrovačkih pisaca 17. stoljeća.

U članku *Teorijske i metodološke osnove rječnika pjesničkog jezika hrvatskoga srednjovjekovlja* Nikica Kolumbić iznosi probleme pri izradi rječnika pjesničkoga jezika hrvatskoga srednjovjekovlja. Taj se rječnik temelji na shvaćanju jezične sintagme kao binarne verbalne strukture, sastavljene od člana koji je identificira i člana koji je diferencira. Takve se strukture izražavaju jedinicama triju razina: a) jedinicama koje imaju samo osnovno značenje, koje ostaju na pojmovnoj razini; b) jedinicama koje čuvaju osnovno značenje, ali imaju i dodatnu obavijest, a time i stilsku obojenost; c) jedinicama sa značenjskom transpozicijom, koje u sebi sadrže bitne osobine poetskoga iskaza. Autor je mišljenja da bi istraživanje i utvrđivanje (inventiranje) cjelokupnoga fonda pjesničkih (i drugih relevantnih) sintagmi, koja se metodologijom zasniva na raščlanjivanju pojedinih jedinica i na njihovoj računalnoj obradi prema funkciji koju imaju u formiranju sintagme, imalo rezultirati rječnikom pjesničkoga jezika hrvatskoga srednjovjekovlja.

Mate Maras opisuje srokovni rječnik hrvatskoga jezika u referatu istoga imena, dakle takav rječnik u kojem je jezično blago hrvatskoga jezika složeno po načelu sricanja. U njemu se riječi svrstavaju u natuknice prema podudarnosti od naglašenoga vokala do kraja, tj. po načelu pravilnoga sroka; pritom se zanemaruju razlike u intonaciji i kvantiteti. Natuknice se razvrstavaju u dijelove rječnika prema broju slogova u sroku, te se dobivaju dijelovi s jednosložnim srokovima, dvosložnim srokovima, trosložnim itd. Unutar jednoga dijela natuknice se slažu abecedno; unutar jedne natuknice pojavnice se slažu abecedno; u kvazihomonimnim srokovima kratki vokali dolaze prije dugih, a silazna intonacija prije uzlazne. Pojavnice mogu biti promjenljive i nepromjenljive riječi, a za svaku pojedinu vrstu riječi autor daje propis u kojem se obliku unosi te kako se natuknice povezuju.

Mirko Peti u članku *Hrvatski poredbeni rječnik* predlaže da se izradi hrvatski poredbeni rječnik u kojem bi se našle riječi istoga značenja svih triju hrvatskih jezičnih idioma: štokavskoga, čakavskoga i kajavskoga, u povijesnom i kulturološkom presjeku. Riječi tako poredane, različite a ipak slične – tvrdi autor – moglo bi se međusobno uspoređivati. Takav poredbeni, ali i razlikovni rječnik, posredno bi bio i rječnik sinonima. Hrvatski poredbeni jednojezični rječnik morao bi se izradivati upravo s obzirom na njegovu višejezičnost, dijalektnost. Što je svojedobno učinjeno dijalektanim ili, čak, kao npr. kajkavski, nije priznavano sastavnicom hrvatskoga jezika te je kao manje vrijedno gurano na znanstvenoistraživačku i društvenu marginu, valjalo bi sada, kao pretpostavku za izradu hrvatskoga poredbenog rječnika, jednojezičnoga s gledišta višejezičnosti, učiniti dijalektnim. Peti tvrdi da se semantički sustav hrvatskoga jezika može iscrpno opisati samo s gledišta višejezičnosti, dijalektnosti, te da se u krajnjoj crti radi o potrebi da se hrvatski jezik iz cjeline svoga sustava ponovno premisli i prevrednuje, odmisli drugačije nego je to bilo do sada, a sve opet zbog toga da bi se njime moglo misliti ne više samo polovično ili fragmentarno, »pokrajinski« ili dijalektalno, nego u punini njegova cjelokupna semantičkoga sustava, sa svim konzekvencijama koje iz toga slijede.

U članku *Posebnosti akcentološkoga rječnika* Stjepan Vukušić raspravlja o svrsishodnim načinima sređivanja naglasnoga korpusa u cjelovitu prikazu naglasne norme hrvatskoga književnog jezika. Moguće je složiti neabecedni naglasnotipološki rječnik po vrstama riječi, ili pak razrađenoj tipologiji pridružiti abecedno kazalo s uputama na jedinice tipologije. A moguće je primijeniti i oba

ta postupka. To se čini i najprikladnijim jer se tako postiže reljefna tipologija i najbolja upotrebljivost za svakoga korisnika.

Prolegomena za rječnik govora Montemitra naslov je članka Agostine Piccoli koja izvješćuje o moliškim Hrvatima koji su, stoljećima izolirani od matice u romanskome jezičnom okruženju, razvili jezikoslovcima veoma zanimljiv govorni idiom – specifičan štokavsko-čakavski dijalekat. Autorica napominje da su svi dijalektolozi, koji su došli u dodir s moliškom sredinom i govorom, pozornost usredotočili govoru Kruča, te da je govor Montemitra ostao nedovoljno istražen. Velika je hitnja izučavati montemitarski govor jer njegovo jezično blago slijedom okolnosti polako pada u zaborav. Svoj nastup na skupu, kao i pisanu verziju, Agostina Piccoli završila je apelom hrvatskoj javnosti da se otvori konkretna inicijativa za osnutak jednoga interdisciplinarnoga centra u pokrajini Molise, čija bi osnovna djelatnost bila proučavanje jezika, povijesti i kulture moliških Hrvata, što je uvjet da ta kultura opstane kao dio velike hrvatske matice.

O jednome tipu svrstavanja onomastičke građe u specijalizirani onomastički rječnik izvijestila je Dunja Brozović-Rončević u referatu *O metodama izrade toponimijskih rječnika*, koji je započela izvijestivši da u Hrvatskoj još uvijek ne postoji niti jedan sustavan i cjelovit toponimijski rječnik. Građa za rječnik povijesne toponimije ispisuje se već desetljećima, no kako su taj projekt prvotno osmislili povjesničari i arheolozi, velikom dijelu sad prikupljene građe u potpunosti nedostaje jezična komponenta. Autorica u svojem referatu pokušava, na primjeru pojedinih toponimijskih rječnika drugih zemalja, ukazati na osnovne probleme s kojima se susrećemo pri izradbi povijesnoga toponimijskog rječnika Hrvatske. Ujedno se ističe nužnost primjene novih metoda sukladnih suvremenomu stanju u toponomastici i leksikografiji i potreba da se u skladu s njima već prikupljena toponimijska građa strojno obradi.

7. Mišljenja smo da su sekcije leksikografski postupci i leksikografska metodologija, ustvari jedna tematska cjelina pa ovdje objedinjujemo referate.

Gerhard Neweklowsky u članku *Od konkordancije do rječnika* na nekoliko primjera (Trubarov *Katekizam*, Obradovićev *Život i priključenje*, *Dijalekatski govor hrvatskog govora Stinjaka* G. Neweklowskoga) pokazuje da prvi korak za izradu rječnika jednoga pisca ili nekoga korpusa bude konkordancija toga teksta. Autor tumači da je konkordancija alfabetski popis svih oblika riječi nekoga teksta (korpusa), pri čemu dotični oblik stoji u sredini stranice, a lijevo i desno od njega nalazi se izvjestan kontekst (koji se ograničava datim brojem znakova u retku). Dok lematizirana konkordancija nije rječnik nego samo popis svih oblika riječi, lematizirana konkordancija već jest rječnik. Lemu, koju se katkad može poistovjetiti s natuknicom, iako nije sasvim isto, autor je u izabranim primjerima smjestio u sredinu stranice iznad primjera s kontekstom.

Na osnovi svoje bogate leksikografske prakse, Branka Tafra u svojem tekstu *Leksikografski postupci* sustavno navodi sve predradnje koje su uvjet, istodobno i garancija, dobromu jednojezičnom rječniku. Prije svega, autorica navodi potrebu jasnih kriterija koji će omogućiti ujednačenost unutar samoga rječnika, odnosno: za sve faze rada leksikografski postupci moraju biti unaprijed razrađeni da bi istovrsni leksikografski elementi bili na isti način prezentirani rječnikom. Opseg rječnika odredit će izbor korpusa. Kada se radna skupina odluči kakav će se rječnik raditi, treba najprije napraviti što kvalitetnije upute za obradu, a potom krenuti ispisati građu. Koncepcija rječnika najbolje se vidi po uputama za obradu. Osobitu pozornost u planiranju valja posvetiti odnosu spram dijalektalizma, neologizmima, arhaizmima, žargonizmima, posuđenicama, tudicama i nazivima. Autorica podsjeća da se leksikografi nerijetko razlikuju kada se povede rasprava o mjestu takva leksika u rječniku književnoga jezika. Tek kada se utvrdi status tih leksičkih slojeva u rječniku, tada se može razraditi i način njihove obrade.

Najsloženiji su problemi pri određivanju kriterija za lijevu stranu rječnika, nastavlja Tafra, onda kad treba odrediti koje će riječi imati status natuknice (s leksikografskoga, a ne sa

standardološkoga stajališta) i kakav će njezin lik biti. Hoće li kao natuknice dolaziti leksičke jedinice veće ili manje od riječi, može biti odluka tehničke naravi, ali načela po kojima se takve jedinice unose nije uvijek lako odrediti. Zaključuje da se kriterij za rješavanje dileme »jedna ili dvije natuknice« može svesti na konstataciju da svaka nova riječ (a tu misli na riječ u paradigmatiskome smislu, ne u sintagmatiskome) dolazi kao natuknica, a to znači da će svaki homonim imati svoju natuknicu, ali će i svaka riječ koja pripada drugomu leksičko-gramatičkom razredu imati svoju natuknicu.

Tafra ističe da posebnu teškoću čini i obrada nazivlja jer je teško odrediti granice između općepotrebna i terminološkoga leksika. Naime, jedan je dio terminološkoga leksika ujedno i općepotrebna. Kada je leksikograf u dilemi, prednost treba dati općepotrebnom leksiku. To je pravilo dosta rastezljivo jer je gotovo nemoguće sasvim razgraničiti općepoznato nazivlje od uskospecijalnoga.

Goruća je potreba istražiti leksičke skupine, vezane i nevezane (sintagme, kolokacije, izraze, izričaje, lokucije, idiome, sveze, leksičke veze veće od riječi), što je uvjet da bi ih leksikograf mogao obraditi. Tafra ističe i to da leksikografu nedostaju i gramatička istraživanja koja bi mu olakšala posao u obradi, primjerice, gramatičkih sveza – pritom misli na one leksičke skupine koje obavljaju funkciju neke vrste riječi, npr. *s obzirom na to da, samo što, ma gdje, tako da* itd.

Živko Bjelanović posvećuje svoj članak *Antroponimi u općem rječniku* pitanju koje u izradi jednojezičnih rječnika manjega opsega, opće namjene i normativnog tipa izaziva nedoumice. S jedne je strane ustaljena praksa da se u takve rječnike ne unose antroponomastički leksemi prije svega zbog varijabilnosti njihova izraza, a to znači i zbog teškoća u standardizaciji njihovih odsječnih i nadodsječnih dijelova forme, i s druge strane vrijednost što je imaju njihovi signali za određivanje gramatičkoga mehanizma jezika kojemu pripadaju. Ako bi se izbor građe ograničio na antroponime koje je moguće normirati, a od njih na one s fonomorfološkim i tvorbenim vrijednostima kakvih nema opći leksik, onda bi se njihovom prisutnošću u rječnicima spomenutih odlika upotpunila slika o strukturi jezika čijim su gramatičkim elementima oni oblikovani. Autor predlaže da se građa iz toga jezičnog sloja ograniči u izradi hrvatskih rječnika na osobna imena, i to u prvome redu na dvosložne hipokoristike tipa *Bero* i tipa *Jura* te na produktivne formante tipa *Božela*, tipa *Ivula*, tipa *Marelja*, tipa *Mrčeta*, tipa *Tomega*, tipa *Vicun* itd., kakvih ili nema u apelativu ili ih ima, ali tek sa zanemarivim brojem pitanja.

Zrnka Meštrović u članku *Onimijska komponenta jednojezičnog rječnika* prilazi problemu onomastičkoga materijala u jednojezičnome općem rječniku hrvatskoga jezika s potpuno oprečnih pozicija od Bjelanovićevih. Analizirajući status *onima* u velikim europskim jednojezičnim rječnicima autorica zaključuje da ni u kojem od njih nije isključiv kriterij unošenja fonološka i/ili morfološka osobitost pojedinog leksema (što, uostalom, bira i upravo spomenuti Ž. Bjelanović kao svoj princip), već je uočljiv i izvanjezični kriterij.

Vlastita imena predmet su proučavanja posebne lingvističke discipline – onomastike. Njezine metode polaze od činjenice da je vlastito ime u prvome redu jezična činjenica (fonološka, morfološka, tvorbeni, etimološka) koja kompleksnost svoga značenja ostvaruje tek i samo uz historijski podatak (gdje je bitna starost, postanak), geografski (raširenost u prostoru), sociološki (udio društva, socijalne skupine) i psihološki (odnos čovjeka i imena). Upravo koordinacija usko jezičnih elemenata i činjenica iz izvanjezične stvarnosti koje nude izabrane nelingvističke znanstvene discipline smještaju onomastiku na rubni položaj spram ostalih lingvističkih disciplina. Vlastito ime u širem smislu zatvara se po logici stvari u ekskluzivni prostor onomastičkih izučavanja. No, problemi nastaju onda kad se stvara koncepcija jednojezičnoga rječnika pojedinog

jezika i kad se treba odrediti prema onomastičkim činjenicama. Izbjegavanje leksika koji pripada onomastici posljedica je onih lingvističkih stavova prema kojima vlastito ime nema leksičkoga značenja. S autoričinoga motrišta, čemu potkrepu nalazi u stavovima npr. J. Haimana, M. Bratanić, vlastito je ime jezični podatak *par excellence* i ono ima naglašenu dvokomponentnu strukturu *sui generis*, te da već obligatorna (i implicitna) ostvaruje uvjet denotacije. U prilog toj tvrdnji ide i to da u bilo kojem diskurzu raspoznamo da je riječ o vlastitome imenu premda, npr., ne znamo na koji se referent odnosi. Ako bi onomastički materijal »zagušio« količinom opći hrvatski jednojezični rječnik, od čega strahuju i oni koji smatraju da u rječnik pripada, tada treba pronaći pravi način – možda rječniku dodan onomastikon ili neku novu mogućnost – da onimi doista budu dio leksičkoga odabira.

Alemko Gluhak u referatu *Etimologije i rječnici* predložio je jedan mogući pristup označavanju podrijetla riječi u jednome hrvatskom objasnidbenom rječniku podsjetivši da se etimološki podaci (od najšturijih, samo s oznakom jezika iz kojega je preuzeta neka riječ – pa do opširnijih, s više karika iz lanca jezika posrednika) u manjim i srednjim stranim rječnicima objasnidbenicima daju nakon natuknice ili na koncu članka. Prema njegovu mišljenju, u nekom budućem manjem ili srednjem objasnidbenom hrvatskome rječniku davanje bi etimoloških podataka (užih ili širih) bilo preglednije na koncu leksikografskoga članka, tako da ne bi bilo prenaplašeno je li riječ hrvatska ili tuđa. Autor dodaje da je tada neophodno u istoj toj knjizi dati sva potrebna objašnjenja za etimološke podatke: od srodničkoga položaja hrvatskoga jezika među drugim jezicima do razloga preuzimanja riječi iz drugih jezika. Dobro bi bilo ukazivati, naglasio je Gluhak, bar ponekad i ugrubo, na vrijeme posuđivanja riječi i to činiti s unaprijed dogovorenim oznakama, koje eksplicira.

Goran Filipi u članku *Ornitonimijska građa u općim, dijalektalnim i etimologijskim jednojezičnim hrvatskim rječnicima* ukazuje na manjkavosti u prikazima ornitonimijske građe u hrvatskim jednojezičnim rječnicima s kojima raspolazemo. Tvrdi da je ornitonimijska građa u hrvatskim jednojezičnim rječnicima (a isto vrijedi i za dvojezične) predstavljena zbrkano i, često, netočno. Da bi se ornitonime moglo sustavno uvesti u jedan jednojezični rječnik, potrebno je prije svega izraditi i definitivno utvrditi hrvatsku ornitološku nomenklaturu, što je zadaća i jezikoslovaca (prije svega kroatistâ) i ornitologa. Filipi savjetuje leksikografima koji trebaju definirati natuknicu koja je ornitonim da se posluže radovima Gorana Sušića i Dragana Radovića, kojima se u pogledu sustavnosti i preglednosti građe ne može puno prigovoriti. Potom preporuča sastavljačima kako općih tako i dijalektalnih i etimologijskih rječnika da ornitonim definiraju tako što će navesti red, porodicu, potporodicu ili rod i unutar tih kategorija nazive za najkarakterističnije vrste. Također bi bilo korisno, kaže autor, uz ornitonim navesti i osnovne morfološke i kanorne značajke ptice.

U članku *Struktura rječničkoga članka u terminološkim rječnicima* Milica Mihaljević piše o tome da je struktura rječničkoga članka u terminološkim rječnicima različita ovisno o vrsti i namjeni rječnika. Neki mali, prijevodni terminološki rječnici imaju sasvim jednostavnu strukturu. Međutim, u objasnidbenim rječnicima rječnički članak može biti vrlo kompleksan. U radu se na primjeru nekih postojećih terminoloških rječnika – *Računarski rječnik*, *Rječnik elektronike*, *Informatički rječnik*, *Rječnik bankarstva i financija*, *Filozofijski rječnik* – analizira struktura rječničkoga članka te predlaže najprihvatljivija struktura za različite tipove rječnika, napominjući da je pri terminološkom radu važno voditi računa o tome da rječnički članak bude strukturiran uvijek na isti način. Koje će elemente rječničkoga članka rječnik navoditi, ovisi o vrsti rječnika, struci, korisnicima i opsegu rječnika. Autori moraju odrediti tip slova i pismo za svaki element (veliko ili malo početno slovo, obično, masno, kurziv) za slovne elemente ili simbol za neslovne (zvjezdica, strelica itd.) te interpunkciju (točka, zarez, točka zarez, crtica itd.).

Sanja Vulić proučavala je strukturu rječničkoga članka u rječnicima izvornih čakavskih govora (*Struktura rječničkog članka u rječnicima izvornih čakavskih govora*) kako na osnovi dodatnih rječnika uz radove o čakavskim govorima (Hamm – Hraste – Guberinin *Govor otoka Suska*, Mogušev *Današnji senjski govor*, Finka – Pavešićev *Rad na proučavanju čakavskog govora u Brinju i okolici*, Finka – Šojatov *Govor otoka Žirja*, Ferencin *Trpanjski dijalekat pred sto godina i danas* tako i samostalnim rječnicima (Turina – Šepićev *Rječnik čakavskih izraza*, Balažev *Hrvatski dijalekat u Devinskom Nuovom Selu*, Radišićev *Ričnik spliskog govora*, *Rječnik govora mjesta Sali* Anlike Piasevoli, Hraste – Šimunovićev *Čakavisches-deutsches Lexicon*). Autorica je istaknula da su rječnici čakavskih govora samo oni čakavski dijalektalni rječnici za koje je rječnička građa prikupljena na terenu od izvornih govornika stanovitih mjesnih govora. Unutar glave takvih rječnika obvezno se nalazi geografska odrednica (ukoliko se radi o rječniku jednoga mjesnog govora), a u tijelu članka, pored prijevodne semantizacije, obično se nalazi i egzemplifikacija.

Milica Gačić u svojem radu *Metodologije izrade terminoloških rječnika* izvijestila je na primjeru kriminalističke teorije o okviru u kojem nastaje terminologija te o metodologiji rada na terminologiji, što konkretno znači istraživanje sistema, pronalaženje termina (*izvidjenje, očevid i uviđaj*) te primjer korištenja izvora.

Ljiljana Šarić u članku *Antonimija u strukturi jednojezičnih rječnika* razmatra način i kriterij navođenja antonima u rječničkim člancima jednojezičnih općih rječnika. Na temelju nekoliko pregledanih rječnika pokušala je utvrditi načela koje bi trebalo slijediti prilikom uvrštavanja antonimnih veza kao komponente rječničkoga članka u općim rječnicima kako bi se izbjegle nelogičnosti i nedosljednosti prisutne u postojećim općim rječnicima. Autorica je svjesna činjenice da se općim rječnicima, zbog mnoštva obavijesti koje rječnički članak mora sadržavati, neekonomičnim čini navođenje antonima kod svih riječi iz tvorbenoga gnijezda; može se navesti samo u rječničkom članku osnovne natuknice (*bogat* – pa negdje u okviru rječničkoga članka antonim *siromašan*), kod više riječi, ili kod svih riječi iz tvorbenoga gnijezda što bi bilo najstavnije. Ako se antonimna riječ navodi uz više riječi iz istoga tvorbenoga gnijezda, utvrđeno načelo treba dosljedno provoditi u svim sličnim slučajevima.

Antica Menac daje pregled obrađivanja hrvatske frazeologije u različitim tipovima jednojezičnih rječnika u svojem referatu *Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika*, i to počevši od velika Akademijina Rječnika pa do suvremenih nam rječnika općega objasnidbenog tipa i rječnika posebne namjene. Frazeologija je u jednojezičnim hrvatskim rječnicima dobila mjesto u ovisnosti od različitih činitelja, a najviše od vremena nastanka tih rječnika. Ne smije se zaboraviti i čitav niz dobrih dvojezičnih rječnika gdje je vrlo temeljito obrađena hrvatska frazeologija i često proširivan i njen izbor. Jasno je da upravo tip rječnika određuje izbor frazeologije, njezinu količinu i način obrade. U nekim tipovima rječnika (npr. u čestotnom, odostražnom, ortoepskom, pravopisnom) mogli bismo prognozirati slabu nazočnost ili čak odsutnost frazeologije. U rječnicima sinonima, antonima, paronima, a također u terminološkim i nekim tematskim rječnicima frazemi se mogu obrađivati paralelno s leksemima, ali mogu se isto tako realizirati i posebni rječnici frazeoloških sinonima, frazeoloških antonima i sl., kao i čestotni ili etimološki frazeološki rječnici.

Autorica zaključuje da će gramatička, stilistička, kolokacijska i druga obrada frazema ovisiti o tipu rječnika, njegovoj namjeni i njegovu opsegu, a isto tako i o obradi leksema, ako su oni prezentirani zajedno s frazemima. Premda je hrvatska frazeologija našla svoje mjesto u rječnicima te dobila također solidnu i temeljitu obradu, treba i dalje tražiti nove pristupe za leksikografski rad na frazeologiji. Prije svega zato što se sastav frazeologije, makar i sporo, ali ipak mijenja: jedan njezin dio izumire, arhaizira se ili mijenja, a drugi se stvara i posuđuje – napominje A. Menac – pa ne smijemo zaboraviti i na taj njezin izvor, a onda i zato što nam razvitak znanosti nudi, i sve će

više nuditi, velike inovacije u leksikografiji, dakle i nove tipove rječnika, a oni će možda frazeologiji dati novo mjesto i omogućiti nove pristupe.

U članku *Frazeologija u rječniku hrvatskoga kajkavskoga jezika* autorice Nada Vajs i Vesna Zečević pokušavaju na primjeru kajkavske frazeologije (šest tiskanih svezaka *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, koji objavljuju HAZU i Zavod za hrvatski jezik) terminološki odrediti frazem u užem smislu (izričaj) i frazem u širem smislu (lokucija). I izričaj i lokucija veće su od riječi, imaju integrativnu funkciju, pripadaju jezičnom kodu, mora ih se učiti u »ukrućenu« obliku jer predstavljaju način formiranja diskursa svakoga pojedinog jezika. Kajkavski je jezik bogat frazeološkim izrazima i pokazuje veliku raznovrsnost na svim jezičnim razinama. No, pravi će se uvid u kajkavsku frazeologiju moći dobiti tek nakon izrade jednog frazeološkog rječnika kajkavskoga jezika. Osim toga što takvo istraživanje pokazuje osobitost same (kajkavske) građe, ono može dati i teoretske raščlambe frazema, koji bi bili primjenjivi i u obradi frazeologije u velikome jednojezičnom rječniku hrvatskoga jezika.

8. Referati Željka Klaića i Irene Širakowe ponudili su hrvatskim leksikografima primjere nekih stranih kvalitetnih rječnika, koncepciju kojih ne bi trebalo zaobići pri izradi istovrsnih hrvatskih.

Na predložku općega jednojezičnog rječnika francuskoga jezika koji broji oko 60 000 natuknica Željko Klaić u članku *Francuski Petit Robert – mogući uzor jednojezičnoga rječnika* tumači kako bi valjalo koncipirati hrvatski jednojezični opći rječnik. Kao prvo autor je prikazao mjesto koje *Le Petit Robert* zauzima u tipologiji francuskih rječnika. Potom je dao sažet pregled načela po kojima je taj rječnik načinjen – s jedne strane tako da obavješćuje, a s druge strane da upućuje u pogledu leksika i njegove strukture – po čemu je on istodobno i deskriptivan (zato što nudi razumno bogat opis suvremenoga francuskog leksika), i historijski (zato što nudi odmjeran uvid u stariji jezik kao izraz prethodnih razvojnih faza kulture), ali i analogijski (zato što unutar članka okuplja značenjski bliske riječi i time korisniku proširuje vokabular). Autor ne dvoji da bi, ukoliko hrvatski leksikografi prihvate koncepciju rječnika *Le Petit Robert*, jedan budući hrvatski jednojezični opći rječnik mogao biti ne samo manje ili više monumentalan leksički popis i propis nego i radni priručnik, alat, instrument, koji omogućuje ili barem znatno olakšava kretanje kroz leksičke strukture i time onda i primjereno i precizno formuliranje vlastitih misli, odnosno korektno razumijevanje tuđih.

Irena Širakowa u sažetome obliku objašnjava koncepciju novoga pravopisnog rječnika gornjolužičkoga jezika u referatu istoga imena.

9. O utjecaju jednojezičnoga rječnika na nenativnoga govornika izvijestila je u svojemu referatu Barbara Kunzmann-Müller *Jednojezični rječnik i nenativni govornik*. U leksikografskoj literaturi još se uvijek vodi živa diskusija o tome koji motivi vode izvornoga govornika da posegne za rječnikom materinskoga jezika. Što se toga tiče, nenativni se govornik nalazi u posve drukčijoj situaciji: rječnici stranoga jezika, među njima i jednojezični, za njega su jedno od postojećih sredstava za nalaženje podataka o danome jeziku koji su mu neophodni za aktivnu, odnosno pasivnu upotrebu. Riječ je tu o informacijama i iz područja semantike i iz domene gramatike. U izlaganju je autorica obradila oba područja i ilustrirala ih primjerima.

10. Ovaj kratki uvid u referate objedinjene u *Filologiji* 22–23 svjedoči o tome da navedeni časopis treba uvrstiti u red nezaobilaznih priručnika kad je riječ o hrvatskoj leksikografiji i leksikologiji. Koliko će od sabranih znanja biti upotrebljeno u izradbi hrvatskih jednojezičnih i višejezičnih rječnika, pokazat će vrijeme.